

УДК 94(477.86):28

СТАСЮК ІРИНА,

*аспірант кафедри історії України,**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

СТРУКТУРА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ ЖІНОЧИХ ГРОМАД СТАНІСЛАВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ - ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ ст.)

У статті на основі аналізу статутів розглянуто структуру греко-католицьких жіночих громад, внутрішній устрій монастирів Станіславської єпархії в кінці ХІХ - першій половині ХХ ст. Простежено основні спільні й відмінні риси в процесі вибору й узгодження ігумені, функції настоятельки і її дорадниць, правила й умови прийняття до громад кандидаток у монахині, процес проходження новіціату, роль єпископа в житті жіночої чернечої спільноти.

Ключові слова: греко-католицькі жіночі громади, монастир, монахиня, греко-католицька церква, статут, новіціат, ігуменя.

Постановка проблеми. До 80-х рр. ХІХ ст. у Галичині діяв один жіночий чин монахинь-василіанок (ЧСВВ). У повсякденному житті вони послуговувалися статутом митрополита Й. Рутського "Витяг із правил св. Василя Великого для інокійн". У кінці ХІХ ст. було проведено Добромільську реформу в структурі чину св. Василя Великого. Зреформовані отці василіани розпочали оновлення самої ГКЦ, засновуючи нові чернечі спільноти й громади для реалізації ідеї соціальної опіки Церкви. Протягом кінця ХІХ - першої половини ХХ ст. на території Станіславської єпархії діяло вже чотири жіночі греко-католицькі формації: монахині ЧСВВ, сестри служебниці Непорочної Діви Марії, сестри мироносиці та сестри милосердя св. Вінкентія де Поль. Кожне із цих чернечих об'єднань мало своє коло діяльності, однак всі завдання громади були зосереджені на справах милосердя.

Стан вивчення проблеми. Обрану тему досліджували в основному українські історики діаспори. У більшості це питання висвітлено в працях загального характеру або літературі публіцистичного змісту, яка присвячена загальній історії греко-католицької церкви й розвитку Станіславської єпархії. Окреслену проблему досліджували С. Цьорох, А. Великий, М. Вуяно, Б. Савчук, І. Андрухів, І. Пилипів, Р. Делятинський, О. Сурмач. Аналізуючи стан її вивчення в історичній і релігійно-навчій літературі, зазначимо, що питання структури греко-католицьких жіночих громад і внутрішнього устрою монастирів має важливе значення для дослідження історії ГКЦ й окремих єпархій в зазначений період.

Мета статті - дослідити статутні документи жіночого чернецтва ГКЦ і виокремити спільні та відмінні риси в структурі греко-католицьких жіночих громад, устрою монастирів у кінці ХІХ - у першій половині ХХ ст. Зауважимо, що статуті чернечих спільнот мали спільну основу - правила для чернецтва, моральні й етичні настанови св. Василя Великого, які в 1617 р. були зібрані та укладені в одну працю митрополитом Й. Рутським.

Виклад основного матеріалу. У кожному жіночому монастирі ЧСВВ наприкінці ХІХ ст. існували свої традиції, сформовані протягом років спільного проживання монахинь. На капітулі за участі митрополита Андрея Шептицького 24 серпня 1902 р. розглядали питання структурної організації монастирів ЧСВВ шляхом при-

значення ігумені, утворення новіціату, "прикріплення" монахинь до конкретних монастирів. Чергова капітула відбулася у Львові 22 серпня 1909 р. Цього разу основним питанням було прийняття конституції.

Згідно з новим статутом, кожен монастир монахинь-василіанок становив окрему структурну одиницю, був самостійним і підпорядковувався владі місцевого єпископа. Управляла монастирем ігуменя, яку обирали на раді обителі. На цій же раді призначали делегатів до загальної капітули, дорадниць, надавали дозвіл монахиням на облечини, допускали до складання перших обітниць. У раді монастиря сестер-василіанок брали участь усі монахині, однак право голосу мали лише хорові сестри. Така соціальна диференціація існувала тільки в монастирях чину св. Василя Великого й знаменувала історичну традицію цієї чернечої спільноти. Уряд ігумені тривав п'ять років, у разі третього поспіль переобрання діючої настоятельки їй надавалося право довічного управління монастирем [2, а. 10-11].

У сестер-служебниць була складніша внутрішня структура громади, оскільки спільнота ділилася на провінції в канонічних межах єпархії. За статутом, для управління громадою в межах Галичини й Буковини обиралася головна настоятелька терміном на п'ять років. Її кандидатуру затверджував митрополит ГКЦ. Головним домом-осередком громади вважався монастир, де проживала головна настоятелька. До її обов'язків входили фінансові, господарські питання, а також візитація (ревізія) домів і монастирів усіх провінцій раз на три роки. Варто зауважити, що такими ж повноваженнями була наділена ігуменя василіанського монастиря. Ігуменям було заборонено трактувати чинний статут на власний розсуд, самостійно його змінювати, доповнювати чи редагувати. Дещо іншою була ситуація в громадах монахинь-мироносиць. Тут настоятелька також обиралася на капітулі, однак, на відміну від попередніх спільнот, термін її урядування тривав тільки три роки [5, а. 49].

Монастирський уряд репрезентували головна настоятелька, три черниці-дорадниці, сестра-секретар і справничка. Згідно зі статутом, вони утворювали "раду настоятельки". Провінцією громади сестер служебниць управляла провінційна настоятелька разом із трьома дорадницями. Усі визначення статуту про уряд

головної настоятельки і її дорадниць, функції та обов'язки накладалися і на провінційну настоятельку та її курію. Для прикладу, центральна адміністрація (генеральний уряд) громади сестер служебниць ПНДМ знаходилася у м. Львові, головною настоятелькою у 1907 р. була сестра Василія. Натомість провінційний дім громади Західної України розташовувався в м. Станиславові по вул. Перацького, 11 (нині - вул. Шевченка) на чолі з провінційною настоятелькою сестрою Андреею Дубик [11, с. 64].

Як правило, про ігумень у монахинь були найкращі спогади. Наприклад, у праці С. Сабола вміщено спогади черниці ЧСВВ про настоятельку станиславівського монастиря Магделину Гуменюк: "Чи не розуміла вона вже тоді, що та, з якою вона тоді віталася, - буде колись її настоятелькою, ігуменею, провідницею, матір'ю, що буде любити її, може, більше, ніж рідна мати, що виховує її душу, виплекує її для Бога, для неба" [13, с. 75].

Б. Савчук опублікував спогади сестри Марії Клюки про ігуменю Йосифу Ісопенко: "її називали "ангелом тихості", що завжди спішить як треба комусь допомогти, одним духом можна було пізнати, що людина дійсно свята" [12, с. 224]. Отець Ю. Дацій у статуті монахинь-мироносиць визначив причини можливого непослуху настоятельки. Зокрема, це відбувалося за умов, коли "настоятелі розказують щось грішного або щось такого, що до гріха може довести - або розказують щось противного, або незгідного зі регулами (правилами) - в тих випадках - аби прийшлося тобі і трупом власти - невільно тобі Настоятелів слухати. У всіх інших справах - мусиш покорятися волі настоятельки" [7].

Жіночі греко-католицькі монастирі, на відміну від чоловічих, не мали єдиної централізованої структури й були підпорядковані місцевому єпископу. Саме тому при кожному монастирі греко-католицьких черниць був предствлений легат (представник) від митрополітиччї чи єпископської консисторії - комісар. Його функції та обов'язки полягали в тому, щоб звітувати єпископу про справи в новіціаті та загалом у монастирі. Комісар мав доповідати про відкриття нового дому, перевіряти кожну прийнятту кандидатку до громади або чину, перевіряти щорічні господарсько-грошові звіти кожного дому та монастиря. Опікуном жіночих монастирів у межах єпархії був єпископ [3, а. 27].

Трошки іншою була ситуація в громаді монахинь милосердя св. Вінкентія де Поль - бельгійської чернечої громади, яка з'явилася в м. Станиславові в 1926 р. Монахині дотримувалися встановлених у 1837 р. правил, які називалися "Конституціями". За копією основного статуту сестер милосердя відомо, що громаду очолювала Загальна настоятелька, яка перебувала в матірньому домі, розташованому в м. Денізе (Бельгія). Сестри повинні були в усьому слухати ігуменю, яка час від часу відвідувала бічні філії монастиря. У кожній такій філії була своя настоятелька, яка опікувалася тим монастирем, у якому проживала. Усі монахині домів-філій були повноправними черницями бельгійської громади сестер милосердя св. Вінкентія де Поль. Без попереднього дозволу головної настоятельки сестрам заборонялося покидати монастир. Зміни та уточнення правил могли відбуватися лише з дозволу Загальної настоятельки. Сестри милосердя складали обітницї послуху, бідності, чистоти та посвяти для ближніх [6, а. 5-8].

Отже, бачимо, що в громадах існувало певне розмежування обов'язків між монахинями. Найвідповідальніші з них обиралися ігуменями, які відповідали за розвиток і функціонування чернечої обителі. Особливі функції виконували скарбнича й секретар монастиря. Логічно буде припустити, що ці сестри мали відповідну

освіту, оскільки відповідали за фінансові документи, вели історію громади та упорядковували епістолярію.

Модель управління в монастирях єпархії можемо простежити на основі аналізу шематизмів, оскільки тут вказані не лише прізвища та імена черниць, їх приналежність до тієї чи іншої чернечої спільноти, але й посади. Для прикладу, розглянемо громаду монахинь-мироносиць, які в 1929 р. заснували монастир у м. Богородчанах. Настоятелькою дому була сестра Ізидора (Катерина Сироїд), сестра Теофіля (Євдокія Вавренчук) займала посаду місце-настоятельки, секретарем дому була сестра Павліна (Анна Шипот). Дорадницями були сестри Йоанна (Агафія Кузьмін), Константина (Катерина Гавалко), Рафаеля (Анна Ковальчук) та Януарія (Анна Башук) [10, с. 187].

Згідно зі статутами, до громади приймали дівчат від п'ятнадцяти років, які самостійно прийняли рішення про вступ до монастиря. Кандидатка повинна була бути законно народженою, відзначатися спокійним характером, працездатністю і здоров'ям [2, а. 8]. Обмеження щодо вступу до чину існували у монахинь-василіанок. Заборонялося приймати дівчину, яка хворіла на епілепсію чи іншу спадкову хворобу. Натомість, у монахинь служебниць була заборона на вступ до громади для молодий, вдів, монахинь з інших громад, навернених із ересі, а також дівчат з "нешанованих родин" (мається на увазі неповні сім'ї або сім'ї, де батьки зловживали алкоголем). Вирішувала питання про прийняття таких кандидаток ігуменя на раді монастиря з дозволу єпископа [3, а. 39].

Статутами була визначена і можливість виключення з монастиря. Так, у статуті монахинь-служебниць зазначено, що послушниця, яка хоче вийти з громади, повинна внести відповідне прохання до Ватикану. У ньому має вказати основні причини такого рішення. В інших випадках, щоб вигнати монахиню з обителі, настоятелі потрібні були вагомі причини морального чи фізичного характеру. Коли закінчувався термін тимчасових обітниць, монахиня могла без перешкод вийти з громади. Автоматично виключали з громади за втечу та за умисне приховування хвороби [3, а. 61].

При вступі до громади кожна кандидатка вносила "вено" (платню, викуп), обсяг якого в різних громадах визначався по-різному. У сестер-василіанок він становив 1000 корон. Окрім цього, кандидатки мали із собою одяг і білизну. У ситуації, коли дівчина походила з бідної родини та не могла внести свій посаг, дозвіл на проходження новіціату надавав особисто єпископ [2, а. 9]. "Вено" майбутніх монахинь-служебниць становило 600 корон, одяг та "виправа" (білизна, продукти та особисті речі) на суму 300 корон. Кандидатки, що вступали до громад сестер мироносиць, вносили "вено" в розмірі 1000 корон та "виправу" в натуральному обсязі або на 300 корон. Гроші та "виправа" ставали власністю громади до смерті монахині [5, а. 8].

Перед остаточним прийняттям чернечих обітниць кандидатка проходила школу новіціату. Його суть визначено у "Витягу із правил..." митрополита Й. Рутського. Він уважав, що головною метою "іскусу монашеського" є "вкорінення в душах початкуючих правильного розуміння сенсу духовного життя" [8, п. 101]. У період проходження новіціату особа мала "заховувати молчаніє, нізким не розмовляти, крім настоятельки й магістри (наставниця новичок) ..." [2, а. 11]. Випробувальний термін перед новіціатом вінчав акт "облечин" (від слова "одягатися" - це момент прийняття чернечого одягу). На облечини кандидаткам видавався чернечий одяг: габіт, контура, намітки, крайки, вервичка з хрестиком. Після облечин новіціат тривав рік та шість тижнів без перерви. Зав-

їдувала новіціатом сестра-магістра, яку призначала ігуменя зі своїх дорадниць [1, а. 16]. До навчання новачок залучали сповідника дому чи іншого священика-монаха [2, а. 11]. Отці-сповідники призначалися для жіночих монастирів та чернечих домів безпосередньо місцевим єпископом. На території єпархії цю функцію виконували отці-василіани або отці-редемптористи [4, а. 3].

Звичайні обітничі складалися без урочистостей під час Св. Літургії, у домовій каплиці чи в церкві при закритих дверях. Кандидатка після причастя священика відчитувала формулу обітничі і приймала Святі Дари. Формула обітничі була такою: "Всемогучий і Предвічний Боже в Трійці Святій Єдиний: Я: П.І. обітую Божественному Величеству Твому убожество, чистоту і послух, в Згромадженні (далі вказувалася назва громади, **тула**-громади сс. мирноносниць. - *Автор*) на три роки, усе розуміючи по Уставам сего Згромадження. Так мені Боже допоможи і сеї Св. Євангелії" [5, а. 9]. Після складання обітничі сестри обирали собі нові імена, а світських зрікалися. Наприклад, після облечин монахинь з громад сестер-мирноносниць, (7 січня 1930 р.) своїх світських імен зреклися: сестра Ероніма (у миру Катерина Васько), сестра Аполонія (Анна Білаш) та Ірина (Текля) [7].

Новіціат при монастирі сестер-василіанок у м. Станиславові було відкрито одним із перших 17 листопада 1912 р. Із цього часу василіанська обитель стала повноцінним монастирем. Уже в 1913 р. тут нараховувалося вісім новачок, а саме: Теодозія Бойко, Саломія Сосновська, Партенія Дмитрак, Макрина Павлюк, Агнета Ценкнер, Ірина Олексюк, Емілія Пришляк та Василія Глібовицька [9, с. 192]. Новіціат для сестер-мирноносниць постав при монастирі в Богородчанах у 1935 р.: "Сега року Сестри зачали приймати кандидатки на новіціати. Але дуже обережно, бо немає з чого виживати. Для провадження новіціату надали отців Редемптористів" [7]. Монастир сестер милосердя св. Вінкентія де Поль почав приймати кандидаток аж у 1940-х рр., що було пов'язано з потребами додаткової робочої сили для утримання дитячого притулку в роки війни.

Висновки

Таким чином, греко-католицькі жіночі монастири Станиславівської єпархії кінця XIX - початку XX ст. були структурованими, мали свою систему управління, яка встановлювалася відповідно до статутних документів. Спільним у системі управління був розподіл функцій та обов'язків між черницями. Кожна монахиня мала певні обов'язки, якими її наділяла настоятелька. Повноцінним монастир ставав при відкритті новіціату для проходження навчання й духовного випробування кандидаток, які прагнули присвятити своє життя служінню Церкві й Богу. Однак вступ до громади не був безкош-

товним. Кандидатка вносила так зване "вено" або викуп, який визначався в грошовому еквіваленті. При наявності новіціату, монастир ставав повноцінною чернечою обителью. Після проходження новіціату монахині складали обітничі, значення яких трактувалося однаково в усіх громадах. Статути та правила регламентували внутрішньо-побутове життя монастирів і домів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Львівської області (далі - Держархів Львівської обл.), ф. 358 (Шептицький Андрей. Граф, митрополит галицький Греко-католицької церкви, Архієпископ Львівський, Єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ 1865 - 1944 рр.), оп. 2, спр. 15. (Конституції монахинь Чину святого Василія Великого ЧСВВ, укладені Шептицьким Андреем 1909 р.), 21 арк.
2. Держархів Львівської обл., ф. 358, оп. 2, спр. 30. (Устави і правила монахинь ЧСВВ 1909 р.), 54 арк.
3. Там само, спр. 405 (Устави і правила монастиря Сестер Службениць Непорочної Діви Марії (СНДМ) 1892-1907 рр.), 175 арк.
4. Там само, ф. 684 (Протоігуменат монастирів Чину св. Василія Великого, м. Львів 1772 - 1946 рр.), оп. 1, спр. 3310 (Інструкція для сповідника Згромадження ССДМ у Христонополі б.д.), 3 арк.
5. Там само, ф. 684, оп. 1, спр. 3311 (Статути Згромадження Сестер Мирноносниць у Ключові І чв. XX ст.), 49 арк.
6. Державний архів Івано-Франківської області, ф. Р-388 (Уповноважений Ради в справах релігійних культів при РМ СРСР по Івано-Франківській області, 1944-1989 рр.), оп. 2, спр. 67 (Матеріали щодо роботи греко-католицького монастиря ордену "Святого Вінкентія де Поль" вул. Пушкіна, 47 м. Станіслав 1947 - 1950 рр.), 87 арк.
7. Історія Згромадження Сестер Мирноносниць 1914-1939 рр. (рукопис). - 278 с.
8. Рутський Й. Витяг з правил св. Отця нашого Василія Великого, уложений для інокій Йосифом Веляміном Рутським: Конституції женских монастирів ЧСВВ Галицької провінції / Й.Рутський. - Жовква, 1909. - 108 с.
9. Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станіславівської на рік Божий 1913. Річник XXVII. - Станіславів, 1913. - 337 с.
10. Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станіславівської на рік Божий 1935. Річник XXXV. - Станіславів. - 1935. - 213 с.
11. Вуянко М. Монастирі Івано-Франківська (Станіславова): Перша половина XX ст. / М. Вуянко. - Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1998. - 216 с.
12. Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер василіанок / Б. Савчук. - Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2011. - 259 с.
13. Сабол С. Укрита фіялка - сестра Василія Глібовицька, ЧСВВ / С. Сабол. - Пряшів, 1992. - 222 с.

Стасюк Ірина,

аспірант кафедри історії України

Прикарпатського національного університету імені В. Стефаніка

СТРУКТУРА ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКИХ ЖЕНСКИХ ОБЩИН СТАНИСЛАВСКОЙ ЕПАРХИИ (КОНЕЦ XIX - ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА XX В.)

В статье на основе анализа уставов рассмотрена структура греко-католических женских общин, внутреннее устройство монастырей Станиславской епархии в конце XIX - первой половине XX ст. Прослежены основные общие и отличительные черты в процессе выбора и согласования игуменьи, функции настоятельницы и ее советниц, правила и условия принятия в общину кандидаток в монахини, процесс прохождения новициата, роль епископа в жизни женского монашеского сообщества.

Ключевые слова: греко-католические женские общины, монастырь, монахиня, греко-католическая церковь, устав, новициат, игуменья

Stasiuk Iryna,

*postgraduate student of the Department of History of Ukraine,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

STRUCTURE OF GREEK-CATHOLIC CONGREGATION'S FEMALE STANISLAVIV DIOCESE (LATE XIX - EARLY XX CT.)

In this paper of analysis of the statutes discussed the structure of the Greek -Catholic women's congregations , monasteries Stanislaviv internal structure of the diocese in the late XIX - early XX. Examined the basic common and distinctive features in the selection and coordination of Superior, Superior function and its counselor , terms and conditions of admission to the Congregation of nuns willing candidates in the process of passing the novitiate , the role of the bishop in the life of women's monastic community.

Keywords: *congregations, monastery, nun, Greek-Catholic Church. novitiate, Mother Superior.*

REFERENCES

1. State Archive of Lviv, fond 358, opys 2, sprava 15, 21 p. (ukr).
2. State Archive of Lviv, fond 358, opys 2, sprava 30, 54 p. (ukr).
3. State Archive of Lviv, fond 684, opys 1, sprava 405, 175 p. (ukr).
4. State Archive of Lviv, fond 684, opys 1, sprava 3310, 3 p. (ukr).
5. State Archive of Lviv, fond 684, opys 1, sprava 3311, 49 p. (ukr).
6. Archive of Ivano-Frankivsk region, fond 388, opys 2, sprava 67, 87 p. (ukr, rus).
7. Istorija Zhromagennia Sester Myronosuc 1914 - 1939 pp. (rukopys). - 278 p.
8. Rutskiy Y. (1909), Vytiah z pravyl sv. Otcia nashoho Vasyliia Velykoho ulogenyi dlia inokiy Yosyfom Rutskym: Konstytucii genskyh monastyriy ChSVV Halyckoi provincii., Y. Rutskiy., Govkva, p. 108.
9. Shematyzm vsego klira hreko-katolitskoi Yeparkhii Stanyslavskoi. Richnyk XXVII (1913), Stanyslaviv, p. 137 (ukr).
10. Shematyzm vsego klira hreko-katolitskoi Yeparkhii Stanyslavskoi. Richnyk XXV (1935), Stanyslaviv, p. 213 (ukr).
11. Vuianko M. (1998), Monastyri Ivano-Frankivska (Stanislavova): Persha polovyna XX st., Nova Zoria, Ivano-Frankivsk, p. 216.
12. Savchuk B. (2011), Tverdnyia viry. Istoriiia Stanislavskoho (Ivano-Frankivskoho) monastyria sester vasylianok, Nova Zoria, Ivano-Frankivsk, p. 259.
13. Sabol S. (1992), Ukryta fialka - sestra Vasyliia Hlibovycka, ChSVV, Priashiv, p. 222.

© Стасюк Ірина

Надійшла до редакції 10.04.2014

УДК 930.1(470)"1850/1917":94(477)(045)

ТАРАСОВ СЕРГІЙ,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін
Маріупольського державного університету*

ГЕТЬМАН І. БРЮХОВЕЦЬКИЙ У РОСІЙСЬКІЙ ДОРЕВОЛЮЦІЙНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Аналізуються дослідження російських істориків другої половини XIX - початку XX ст., присвячені особистості й діяльності Гетьмана Лівобережної України І. Брюховецького. Автор робить висновок про наявність у російській історіографії єдиного погляду на проблеми, пов'язані з гетьмануванням І. Брюховецького. Російська історіографія визнавала, що в той момент повстання проти Московської Держави було цілком закономірним, тому що Лівобережжя було невдоволене її політикою.

Ключові слова: Руїна; І. Брюховецький; "Московські статті 1665 р."; єпископ Мефодій; Андрусівський договір 1667 р.; П. Дорошенко; повстання під керівництвом І. Брюховецького; російська історіографія.

Постановка проблеми. Доба Руїни є однією з найважливіших в історії України як за подіями, що трапились, так і за масштабом наслідків. Серед гетьманів цього періоду І. Брюховецький звернув на себе доволі

пильну увагу з боку російських дореволюційних істориків. Його діяльність викликала інтерес і в учених, що займалися дослідженням так званої "загальноруської історії", і в спеціалістів у галузі історії України. При цьо-